

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Tečaj **X.**

V saboto 8. maja (poznoživna) 1852.

List **37.**

Zapuščena.

Narodska pesem slovaška.

Zapisal I—č.

Gora zelena,
Cesta kamnena,
S kom se tolažit 'mam?
Tolažila se
Bi s svojim otcom, —
Pa ga jez nemam.
Otec bil meni
Dóbec zeleni
Pri morji stoječi;
Morje priderlo,
Oča m' požerlo.
Oj, Bože, Bože moj!

Gora zelena,
Cesta kamnena,
S kom se tolažit 'mam?
Tolažila se
Bi s svojim bratom, —
Pa ga jez nemam.
Bil moj bratčič,
Zeleni travničik,
Pri morji stoječi;
Morje priderlo,
Brata požerlo.
Oj, Bože, Bože moj!

Gora zelena,
Cesta kamnena,
S kom se tolažit 'mam?
Tolažila se
Bi z materjo, —
Pa jo jez nemam,
Moja je mati
Leha v ogradi
Pri morji stoječa; —
Morje priderlo,
Mater požerlo.
Oj, Bože, Bože moj!

Gora zelena,
Cesta kamnena,
S kom se tolažit 'mam?
Tolažila se
Bi s svojo sestro,
Pa jo jez nemam.
Moja sestra
Zelena jelšica
Pri morji stoječa; —
Morje priderlo,
Sestro požerlo.
Oj, Bože, Bože moj!

Gora zelena,
Cesta kamnena,
S kom se tolažit 'mam?
Tolažila se
Bi s svojim drugim; —
Pa ga jez nemam,
Ker moj ljubljén
Na morji zgubljen
Pri morji stoječi; —
Morje priderlo,
Ljub'ga požerlo.
Oj, Bože, Bože moj!

Otec = oče. Bože = Bog. Dóbec = hrastec.
Drug = mož.

Lanéne in ogeršične preše — dober gnoj in dobra živinska piča *).

Angleži (Englendarji) so pametni kmetovavci. Kar jim koristi, s tem se dajo po ptujih ljudstvih postreči, in te so dostikrat tako zabite, da zavolj majhniga dobička zanemarijo večji lastni prid.

To vidimo tudi pri prešah (Oelkuchen), to je, pri tistim ostanjku, ki ostane, kadar iz lanéniga, ogeršičniga ali družiga semena olje prešamo. Gotovo je, da razun domačih preš si Angleži še vsako leto poldrugi milion centov za pičo živinsko in za gnoj iz ptujih dežel, zlasti iz Nemškiga in Francoskiga nakupijo. To znese — dragi kmetovavci do-

*) Iz »poljskih pridig« drja. Stöckhardt-a.

Vred.

bro si zapomnite! — vsako leto veliko veliko tisuč centov piče in gnoja, ki jih ti deželi zgubite in si jih angleška pridobi. Koliko žita, koliko živine gré potem v zgubo! Naj bi bilo ta zguba svarilo vsacimu kmetovavcu: „Ohrani, kar imaš, in ne gnojí s svojim blagam ptujih njiv, ampak svoje!“ *)

Angleži plačajo cent ogeršičnih preš po 2¹/₄ tolarja, tedaj še enkrat ali celò dvakrat tako drago, kakor si jih domači kmetovavci kupiti zamorejo. Če so Angleži vkljub ti visoki ceni še na dobičku, kolikor večí bi moral dobiček domačim biti, ki dobivajo preše še bolj ko na pol cenejši!

1) Preše za gnoj.

Ako prevdarimo obstojne dele preš **), nam je berž očitno, da morajo dober gnoj biti.

Gnjilca, ki jim posebno daje gnojno moč, imajo preše skoraj toliko v sebi, kakor ga imajo somlete kosti. Zavoljo gnjilca poganjajo in pospešujejo preše rast vsaciga sada. Da se ta v prešah spijoča moč obudi in razvije, morajo one poprej sogniti, da se gnjilične zveze v amoniakove spremené. Ta sprememba se pri prešah hitrejši kakor pri kosteh zgodi, ker jih voda in zrak laglje prešineta, — ni tedaj treba, da bi preše že mogle poprej gnjiti preden se pod-orjejo.

Iz tega se da tudi zapopasti, da je njih gnojivna moč veliko hitrejši od košene moke, in da berž o pervim letu nar več zdajo, če ni letina presuha bila, da v zemlji niso za strohnjenje potrebne mokrote našle.

Druga gnojna moč v prešah je fosforna kislina, ktera posebno stori, da sadeži sème delajo.

Če po vsim tem gnojno moč preš primerimo z mnogim drugim gnojem, nam skušnje kažejo:

Da 1 cent moke ogeršičnih preš toliko zda kolikor 10—20 centov hlevniga gnoja, — 1 cent in pol moke ogeršičnih preš pa toliko kolikor 1 cent košene moke, — in 3 centi take

*) Velika in imenitna oljofabrika v Vevčah pod Ljubljano, v kateri vsako leto veliko veliko tisuč centov lanénih in ogeršičnih preš pridelajo, prodá večidel preš na Laško in Angleško, le malo se jih speča po Krajskim, ker tudi naši kmetovavci še niso spoznali dobrote lanénih ali ogeršičnih preš, — tedaj bi to, kar g. dr. Stöckhardt Nemškim in Francoskim očita, smeli tudi oponašati našim! Angleži, poterjeni mojstri v živinoreji, nas vunder preveč v žakelj devajo! Vred.

**) 100 funtov popolnoma suhih preš ima 92 funtov rastlinskih stvari, v teh je 6 do 8¹/₂ funtov olja, 5 funtov pa gnjilca, 7 ali 8 funtov pa solnih delov, posebno fosforokislih in lugastih solí. Lanéne preše imajo v 100 funtih 8¹/₂, ogeršične pa le 6 funtov olja.

moke zdajo toliko kolikor 1 cent dobriga tičjeka (guano).

En cent v moko razdrobljenih ogeršičnih preš je tedaj v stanu, dokler njih gnojivna moč terpi, 2 do 3 cente režji izrediti, namreč čez polovico tega pridelka o prvem letu, četrti del v drugim letu, in nekaj še v tretjim letu.

Olje, ki ga imajo preše v sebi, nič ne pripomore k gnojivni moči, marveč jo še zadržuje, kakor tudi mašoba sirovih kosti, ker trohnjenje brani. Mašoba ali olje prevlečete seme, da zrak in mokrota ne morete prav do njega. To so skušnje poterjale, — za to so tiste preše, iz katerih je olje čisto izprešano bilo, za gnoj bolji; za to tudi Angleži preoljnate preše, ki jih iz Francoskiga ali Nemškiga dobivajo, še enkrat izprešati dajo.

2) Preše za živinsko pičo.

Preše za pičo so pa tolikanj bolj, kolikor več imajo še olja v sebi, ker mast in oljate reči živino redijo, da se odebeli ali spita. Angleži za tega voljo celo tako ravnaajo, da laneno seme naravnost, ko so ga v debelo moko somleli, za živinsko pičo porabijo, in pravijo po skušnjah, da jim to pri živini več dobička donese, kakor če bi se izprešano olje prodalo in bi se le preše za pičo porabile. Olje da v živini spet olje, to je, mast in loj, — iz gnjilca pa se naredi meso *).

Kako velik dobiček dajo preše kmetovavcu, ako jih zraven druge piče živini poklada, kažejo očitno sledeče skušnje.

Na Angleškem, kjer so natanjko redivo moč preš poskušali, so zvedili, da v 100 funtih preš je 4 funte in pol gnjilca, to je toliko kot 20 funtov mesa; pol funta se ga pogubi po dihanju in kožnim hlapenju; vse drugo ostane v gnoji.

Če hočemo tudi prav nisko rajtati, bomo vunder le našli, da preše za pičo še čez dvakrat toliko dobička donesó kolikor veljajo, in četertino ali tretjino več, kakor če bi jih naravnost za gnojenje porabili. Pri molznih kravah pa tudi ne bo rajtinga v napak šla, ako rečemo, da 100 funtov preš nar manj 120 funtov mleka da, (tečnost gnoja gré posebej v rajtingo).

Ta prerajt ni za mizo narejen, ampak iz gotovih in natanjko napravljenih skušinj, ktere nam kažejo, da si zamore kmetovavec pri živini in za gnoj veliko s prešami pomagati, dokler so v sedanji ceni.

(Konec sledi.)

Pogled v Bosno.

(Dalje.)

Jezik in véra Slavena mnogo bolj vnemujeta kakor omikanega Nemca. Kdo zamore o prigodbah soditi, ki bi se znale, čeravno ne prav verjetno, unkraj Save pripetiti? Tudi na Serbskem so si Turki, kar je padla hiša Nemanja, na vso moč prizadevali, narodnost zatreti. Pa „narod ostane narod!“ kličejo Slaveni, in sveta vojska rešenja je vsacemu Serbu še živo v spominu. Europa je bila takrat trudna, nobeden ni gledal na Serbe, ki so se bojevali za svobodo, ki so prvi kamen iz trohjenega poslopja Turčije izvalili. Mar menijo v Carigradu, da bi se v Bosni in na Bulgarskem ne moglo tudi kaj takega zgoditi? Mar menijo, da slavenski narodi tako lahko svoje zgodovine pozabijo?

Našli smo od bregov Volge do Savskih nižav različno omikane narode, vedno in povsod pa vendar toliko

*) Gnjllec (Stickstoff) je tista pervina, ki je obstojni del vsih žival, v manjši primeri tudi vsih rastlin. Ker se odločva iz gnjiječih mrtvin, se tako imenuje.

Vred.

izobraženih, da zamorejo zgodovinske spominke med ljudstvom ohraniti. Teh spominkov pozabiti je nemogoče, — s temi ljudstvi ravnati po tujem, jim narodsko zavest vzeti, bi bilo prazno delo. Če Bosnjaki tudi vseslavenstva ne poznajo, vendar véjo, da so veja velicega slavenskega debla. Ta zavest, kdo jo jim zamore vzeti? Ako se družji zver k zveri, zakaj bi se narod k narodu ne družil, če je tudi manj izobražen?

Tega bi turška vlada nikdar ne imela pozabiti.

Večina prebivavcov v evropski Turčiji je gotovo kristianov in Slavenov. Osmanov (Turkov) je 4 milione in 100.000, Slavenov 7 mil. in 200.000 pol miliona je Romanov, z družimi rodovi skupej vsih kakih 16 milionov duš. V Bosni se šteje pol drugi milion Slavenov in na Bulgarskem 4 milione. Ker smo že omenili, kako pomembo ima véra na Turškem, je vladi treba pomisliti, da ima v Evropi le 4 milione muhamedancov, nasproti pa 11 milionov in 400.000 prebivavcov, ki so gerške vére, in 260.000 katoličanov. V Aziji je nasproti število muhamedancov mnogo obilniši. Na to bi imela turška vlada posebno gledati. Čudno je, pa ne nepričakovano, da se Angleški poslanci ne pritožijo, ko se kristjani tlačijo. Oni za Serbe niso nič storili, pa menda tudi za Bosnjake ne bodo nič storili. Oni dobro vedó, da jih ostro ravnanje vedno bolj od Turčije vleče. Angleži se pritožujejo o trinoštvu na Neapolitanskem, — trinoštvo na Turškem jih vedno veseli, dokler angleških državljanov ne zadene.

Mikalo bi človeka zgodovinsko polje Bosne dobro ogledati od prvega bana do Štefana Tvertkoga prvega, ki je bosniško kraljestvo vstvaril, in 15 let, od leta 1376—1391, vladal. Takrat se je kralj ponosno imenoval kralja Serbskega, Bosne in Primorja. Slava tega kraljestva pa je malo časa terpela; ugasnula je s Štefanom Tomaževićem, poslednjim kraljem v letu 1463. Car Mehmed drugi se vsuje v Bosno z ognjem in mečem, in kralj mu mora na leto 25.000 cekinov odkupnine plačevati. Ko pa tega ne stori zanašaje se na Rim, pridere zopet sultan s svojimi armadami, — Rim pa, Benetke in Ogri ga zapusté. Od te dôbe, skoraj 400 let, vlada polomeseč v tej deželi, ki se je vedno bolj pogrezovala tako, da so večkrat nje keršanski kralji Turke pomoči prosili. Bosna je bila sultanu Mehmedu most na Laško zemljo, in kakor je umirajoči Uroš na Serbskem svojega sina izdajavca in svojo deželo preklel, je tudi na vesti kralja Tomaževića ležal kervavi dolg — očetomora. Toraj je tudi čez Bosno prokletstvo prišlo!

(Konec sledi.)

Slovanski popotnik.

Spisuje Fr. Cegnar.

* Dunajski Slovani so se za gotovo namenili česki almanach „Holubice“ izdati. Čisti znesek se bo podaril za narodno gledišče v Pragi.

* Ravno je prišla v Pragi na svitlo polyglotta kraljodvorskega rokopisa v izvirnem in novem pravopisu od Vaclava Hanka. Razun českega obseže tudi prestavo nemško, angleško, laško, poljsko, rusko, serbsko, ilirsko in gornjo-lužičko.

* Časopis českeho muzeum 1852 25. ročnik, zvezek prvi je prišel ravno kar v Prazi na svitlo.

* Gospod dr. Radlinsky v Budimu je razpisal naročbo na drugi tečaj: Pohladi kazetelského rečníštva v štirih zvezkih. Naročnina znese 5 gold.

* Pridni gosp. dr. Matija Sporer je spet spisal dve igri „Upirina“ in „Edipos“ v ilirskim jeziku.

* Vdova ranjega Kollar-a misli izdati imenitno delo: „Slavy dcera“, pomnoženo z novimi pesmi, ki še niso nikjer natisnjene bile.

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Tečaj X.

V saboto 15. maja (poznoživna) 1852.

List 39.

Lanéne in ogeršične preše — dober gnoj in dobra živinska piča.

(Konec.)

Kako s prešami gnojiti?

Na Saksonskim, če njive le s samimi prešami gnojé, vzamejo na oral (joh) 12 do 16 centov ogeršičnih preš; na teški zemlji več, na lahki manj, zato ker se v teški zemlji preše bolj počasi sperstené, v lahki hitreje. Zato pa tudi preše v teški zemlji delj časa teknejo in vselej dobro gnojé, če le vreme prvi čas po setvi presuho ni.

Za zlo močirne kakor tudi za zlo suhe njive in senožeti pa niso preše dobre.

Da jo tedaj kmetovavec vselej dobro zadene, je prav, da preše z navadnim gnojem pomeša, da tako hitreje sperstené. Dobro je tudi, ako senožeti gnojiš, preše skakošno perstjo zmešati, zlasti če še le spomlad gnojiš.

Na vprašanje: katerim sadežem preše nar bolj teknejo? odgovoré skušnje, da se vsim dobro priležijo, ker njih obstojni deli (gnjilec, fosforna kislina in kali) so ravno nar tečniši vsacimu sadu. Na Saksonskim so se preše ravno tako dobro za žita, kakor za travo, za oljnate rastljine kakor za krompir itd. poterdile. Če bi se pa le vprašalo: za kateri sad so preše vunder nar boljši? zamoremo odgovoriti, da za lan, ogeršico in vse oljnate rastljine.

Na Angleškem sejejo sème s somletimi prešami vred s sejavnico.

V Belgii pomočijo preše v gnojnico, da se raztopé in enmalo nagnijejo, in tako gnojnico polivajo potem po njivah. Ta zmes njivam kaj dobro tekne in že v prvem letu nar več zda; — Belgianu pa je tudi le zato mar, da se mu gnoj že v prvem letu splača, in ne terja, da bi za več let teknil, ker on vsako leto vnovič gnoji, da si vsako leto obilno pridela. Pa tudi skoraj ni popisati, kako obilni so pridelki po takim gnoji, kteriga „flamenski gnoj“ imenujejo, in ki krog in krog kot nar boljši gnoj slovi.

Od goljufije, preše ponarejati in pokvariti, se še dosihmal ni nič slišalo; če bi se pa vunder kdo bal pokvarjenih preš kupiti, naj si jih za skušnjo nekoliko odvaga in sožgè. Po dobrih prešah ne ostane več kot k večimu dvanajstina (dvanajsti del) pepéla. Po primešani ilovci, pesku, apnu, pepélu itd. bo več pepéla ostalo, ker te reči ne zgorijo in tako goljufijo razodenejo.

Kmetijske skušnje.

(Zemljo, kjer je sočivje vsajeno, z apnam poštupati), se mi je pri mojih skušnjah prav dobro skazalo; pridelani fižol je bil veliko lepši od sèmena, in je 14 dni prej dozoril, kot tisti, kteriga zemlje nisim poapnil. Ravnal sim pa takole: 14 gred svojiga verta sim z navadnim visocim fižolam nasadil; ko je vès 5 ali 6 pavcov visok zrasel, sim polovico (7 gred), preden smoga kolili (količe dali), z apnam, ki je na zraku razpadlo in ni vgašeno bilo, tako potresti dal, da je bila perst vsa bela; potem sim fižol okopati in apno s perstjo dobro zmešati dal; to se je zgodilo 27. rožnika. Ko je fižol rastel, nisim na poštupanem vidil, da bi bil kaj bolj rastel od nepoštupaniga, dozoril je pa 14 dni poprej kot nepoštupani, kar je lansko jesen, ko nam je zgodnja slana in zima silno nagajala, velik dobiček bil. Tudi na močirji se mi je ta apnitev pri fižolu in tursici dobro poterdila; kaj lep in čverst je bil obojni sad; škoda le, da ga je ondi prezgodnja slana zamorila. Kdor pa svoje pridelke apni, naj stori to v suhim vremenu, scer se apno vgaši in ob svojo moč pride; naj apni le na taki zemlji, ki že sama po sebi ni apnjena; naj razmele apno v drobno moko, da več izdá.

J. Pajk.

Nekaj o slovenskih pesmih.

Vsak narod ima svoje petje. Med nar mičniši petje se zamore brez enostranosti slovensko šteti že za voljo glasa svojih besedi, ki niso terde in s soglasniki preobložene kot marsikteriga družiga jezika, pa tudi niso premehke. Slovenska beseda zedinjuje v sebi krepkost in pa čudno mičnost, in je torej za govorništvo in pevstvo silno prikladna.

Pesem v slovenskim duhu in pa v slovenski meri zloženih imamo vsaciga obzira, za cerkev, za pošteno dobro voljo, in za mnoge razmere vesele in žalostne v človeškem življenji, pri svatovšinah, pri merliču, koledniške itd. Priprosti kmetje bolj v stranéh od poptujčanih trgov, mest in cest oddaljšani, po hribih in med hribi jih še imajo povsod lepo zalogo, in jih pri taci okoljšinah čversto in krepko pojéjo, da se omikani poslušavec, ki je po mestih za plačilo péti slišal, čuditi mora. Človeka zares nadzemeljsko čutje prešine, to združeno petje v prečudnim soglasji slišati.

Od več strani pa se hoče to lepo veselje slovenskiga naroda kèrhati. Godci nam narbolj lepoto narodskiga petja kazíjo. Učíjo se brenkati in piskati po nemških ali laških napevih (vižah); stare častitljive pesmi našiga naroda v nepristrano obleko ptujih jezikov silijo, in tako petje je potem nevživna čorba, po eni